

## VERDAGUER A FOLGUEROLES: UN RECURS LOCAL BEN APROFITAT. ESTUDI D'UN SISTEMA LOCAL TERRITORIAL

GIL ERRA I GIL

Ciències ambientals i Màster en Medi ambient

MARGARIDA CASTAÑER I VIVAS

Directora de la Càtedra de Geografia i Pensament Territorial. Universitat de Girona

### *Verdaguer in Folgueroles: A Well-Exploited Local Resource*

És més que evident la relació de Jacint Verdaguer amb el poble de Folgueroles. Tanmateix, aquest estudi mostra llur relació des d'una nova perspectiva, en la qual el desenvolupament territorial n'és la base. Folgueroles percep quelcom d'identitari en el poeta i el fa esdevenir recurs clau per tirar endavant un projecte de poble. Mitjançant la descripció del Sistema Local Territorial sorgit a Folgueroles al voltant de la figura del poeta, es defineix aquest projecte, els seus actors principals i les seves relacions, i, finalment, se'n farà una valoració.

**Paraules clau:** desenvolupament territorial, Sistema Local Territorial, milieu territorial, sostenibilitat i governança.

*There is a clear relationship between Jacint Verdaguer and Folgueroles. However, this study shows the relationship in a new perspective based on the local territory. Folgueroles felt itself special by reason of Verdaguer and this has become a key encouragement for the development of the village. The article shows the Local Territorial System as it emerged in Folgueroles based on the figure of the poet. The main actors are presented along with their relationships and a final evaluation.*

**Keywords:** territorial development, Local Territorial System, territorial milieu, sustainability and governance.

## Introducció

Mentre un procés de globalització enèrgic ens ha dominat durant les darreres dècades, pobles i ciutats batallen per fer-se un lloc en aquest món. Cercant i ressaltant els trets que els caracteritzen, es diferencien de la resta i s'especialitzen en el mercat.

Es parla de renaixement del lloc i d'augment de la importància de les identitats locals.<sup>1</sup> «En principi, es podria pensar que el lloc ha perdut del tot la importància (com a conseqüència de la globalització). És així? No. És exactament al contrari. Precisament perquè la impedància de la distància, és a dir, precisament perquè la resistència a la mobilitat ha disminuït (avui, qualsevol desplaçament és més fàcil que mai), l'avantatge comparatiu que cada lloc ofereix respecte als altres ha guanyat importància.» Es crea, així, una competència entre els llocs.<sup>2</sup>

1. NEL-LO, O. [et al.] *Aquí, no! Els conflictes territorials a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 2003.

2. *Ibidem*.

Paral·lelament, i fent referència al paper que té el territori en aquest renaixement del lloc, Dematteis<sup>3</sup> i Governa (2005) afirmen que «*es sustancialmente compartido que la creciente internacionalización de la economía, la caída de las barreras que antes limitaban la extensión geográfica de los contornos, la intensificación de las interacciones de larga distancia y de la interdependencia entre los lugares, la invasión de la competencia y de las ideologías convexas, y el cambio de la relación entre factores móviles e inmóviles del desarrollo, han dado origen a un modo diverso de considerar el territorio, con una creciente atención al nivel local*».<sup>4</sup>

Un lloc disposa d'uns agents locals territorialitzadors i d'uns recursos, els més interessants dels quals són els específics, atès que són aquells que es diferencien de la resta i no poden desenvolupar-se en un altre espai. El conjunt de recursos immòbils locals formen el que es podria anomenar capital territorial, el qual es torna productiu quan s'aplica una territorialitat activa. Aquesta (que deriva de l'acció dels agents locals) juntament amb el capital territorial creen un valor afegit, que és condició necessària per parlar de desenvolupament local territorial i que garanteix sostenibilitat, eficàcia i legitimitat.

Per tal de posar a la pràctica tots aquests conceptes, es defineix un nou concepte: el Sistema Local Territorial (SLoT), explicat com «*un agregado, o red local, de agentes que, en función de las específicas relaciones que mantienen entre sí y el contexto específico territorial en el lugar que operan y se desenvuelven, se comportan, de hecho y en alguna circunstancia, como un actor colectivo*».<sup>5</sup> Així, els components d'aquest sistema són les xarxes locals dels agents i el milieu territorial local. Uns entesos com els actors, que a causa de les múltiples relacions que tenen arriben a comportar-se com un únic agent, i el milieu territorial local, entès com el lloc on s'actua i on es desenvolupa el sistema (substrat cultural homogeni que s'ha anat configurant al llarg del temps).

Les relacions que es mantenen en aquest nou sistema són entre els agents locals; entre els agents locals i el milieu territorial, i entre els agents locals i agents a escales supralocals. Així mateix, l'objecte d'aquestes relacions és sempre la posada en valor dels recursos potencials del milieu territorial local.

Si una cosa ha de caracteritzar el desenvolupament local mencionat, és la sostenibilitat. I en aquest cas es parla d'una sostenibilitat territorial,<sup>6</sup> puix que no només es pretén conservar el capital natural (sostenibilitat ambiental), sinó que s'estén a tot el capital territorial. Es basa en el manteniment d'aquest i (també) del sistema territorial propi, amb les renovacions necessàries per tal de fer front als nous canvis.

3. Professor de geografia urbana regional, Facultat d'Arquitectura del Politècnic de la Universitat de Torí (Itàlia).

4. DEMATTEIS, G.; GOVERNA, F. *Territorio y territorialidad en el desarrollo local. La contribución del modelo SLoT*. Torí: Universitat Politècnica de Torí, 2005.

5. DEMATTEIS, G. *Possibilità e limiti dello sviluppo locale. Sviluppo locale*. Torí: Universitat Politècnica de Torí, 1994. GOVERNA, F. *Il milieu urbano. L'identità territoriale nei processi di sviluppo*. Milà: Franco Angeli Edizione, 1997.

6. DEMATTEIS, G. *De las regiones-área a las regiones-red. Formas emergentes de gobernabilidad regional*. Torí: Universitat de Torí, 2002.

Mentre a la primera meitat del segle passat les relacions internacionals (les xarxes globals) sorgien de la mà dels estats o de l'Administració, unes unitats territorials ja existents amb uns límits geogràfics totalment marcats i controlats, avui, i fruit de la ja mencionada onada globalitzadora, el control estatal minva envers d'altres estaments. «*Podemos decir que la han exaltado [fent referència a la territorialitat] a escala local/regional, que la han debilitado a escala nacional y que la han hecho renacer, como en el caso de la UE, a escala macrorregional y continental*».<sup>7</sup> Esdevé així una nova forma de governança, controlada per entitats independents connectades entre si.

## Objectius

L'objectiu principal de l'estudi és la caracterització del Sistema Local Territorial nascut a Folgueroles (Osona), arran de la figura de Jacint Verdaguer, utilitzat com a recurs per al desenvolupament local.

D'aquesta manera es descriurà el projecte de ciutat, els actors principals, les relacions entre ells (xarxes socials) i entre actors supralocals, i finalment la governança i la sostenibilitat. En definitiva, el que es pretén fer és una valoració de l'existència real del projecte i de les seves possibilitats de persistència en el temps.

## El projecte de ciutat i els elements del milieu (capital territorial local)

Tot i l'existència d'uns recursos en un territori, primer han de ser percebuts com a tals i seguidament ser explotats sosteniblement per poder desenvolupar un SLoT. Dins el municipi de Folgueroles hi ha un extens capital territorial, amb una gran varietat de recursos naturals, culturals, històrics, etc. Així, es podria dir que Folgueroles ha percebut uns certs recursos, com podrien ser les restes iberes o l'espai natural on es troba el municipi, però la seva influència no ha sigut suficientment forta o no ha tingut un paper extremadament destacat en el projecte de poble.

Tanmateix, no ens queda cap dubte que Verdaguer i la seva imatge, sí que han esdevingut un recurs percebut i profundament explotat. Ha estat (i és) un element clau en el projecte de poble, i ha esdevingut el nucli de l'SLoT que pretén estudiar aquest treball. Parlem d'un recurs cultural i històric, invisible, immòbil (difícilment transferible a altres territoris), específic (característic del lloc) i patrimonial (producte d'un procés de territorialització al llarg del temps). El procés de territorialització es pot entendre com «el conjunt de fases en les quals es dipositen uns sediments cognoscitius i materials que s'estratifiquen en el temps».<sup>8</sup>

Avui en dia, la imatge de Verdaguer apareix a altres pobles de Catalunya (gairebé tots els pobles tenen el seu carrer dedicat al poeta), però Folgueroles es troba en una situació privilegiada, que l'ha sabut aprofitar fent del poeta un recurs no

7. DEMATTEIS, *De las regiones-área...*, op. cit.

8. JORDI, M. *Recursos territorials i desenvolupament local. Els casos de Banyoles, Torroella de Montgrí i Palafrugell*. Girona: Universitat de Girona, 2008.

transferible i específic. La seva situació privilegiada és fruit del naixement del poeta i de les conseqüents i lògiques relacions que hi establí.

La Fundació Jacint Verdaguer anomena molt encertadament un seguit de llocs, coneguts com els «Llocs Verdaguer a Folgueroles», que defineix com els «espais vitals de Verdaguer, indrets de l'entorn natural que foren escenaris de la infantesa i de la joventut del poeta i diversos elements que s'han aixecat en memòria seva». Es considera que el projecte de poble es defineix a partir d'aquests llocs, punts visibles del recurs en qüestió, i altres no tan visibles, però també bàsics per al seu desenvolupament:

- Casa Museu Verdaguer. Casa situada al cas antic de Folgueroles, on Verdaguer va viure els dos primers anys de la seva vida. És potser el recurs més fort que trobem pel seu paper divulgatiu, centralista i organitzatiu, fruit de ser l'espai físic que acull el Museu, el centre de la Fundació Jacint Verdaguer, els Amics de Verdaguer i els Espais Escrits. Paral·lelament, el Museu organitza com a gestor o col·laborador activitats com les Rutes literàries, la Festa Verdaguer, etc., i altres activitats relacionades amb la poesia, l'art, la cultura, etc.
- Can Jan Forner. Situada també al cas antic del poble, és l'antiga casa dels avis materns de Verdaguer.
- Can Pep de Torrents. Situada a la plaça Verdaguer de Folgueroles, és la casa on va viure dels 2 anys als 18.
- El Pedró. Situat també a la plaça principal, és un monument erigit l'any 1908 com a homenatge de Catalunya i els Països Catalans al poeta. Cal destacar que fou construït amb pedra de Folgueroles, pagada a través de donacions de gent d'arreu de Catalunya i treballada de franc pels picapedrers locals.
- Església de Santa Maria de Folgueroles. Església romanicobarroca documentada des del 967. Conserva la pila baptismal on fou batejat el poeta, a més d'una còpia de la partida de baptisme que certifica la data de naixement amb l'homenatge autògraf que el bisbe de Vic, Torras i Bages, hi va estampar al marge.
- *El sembrador*. Baix relleu en pedra de forma semicircular situat a la façana sud de l'església anteriorment citada. Fou esculpit per picapedrers locals l'any 1945 amb motiu de la celebració del centenari del naixement del poeta. L'any 1952, coincidint amb el cinquantè aniversari de la mort del poeta, s'enjardinà l'espai.
- *L'Atlàntida*. Monument situat just a l'inici de l'avinguda Atlàntida, erigit l'any 1977 en commemoració del centenari del poema i esculpit amb pedra de Folgueroles.
- *Àbula*, de Pablo Palazuelo. Escultura inaugurada l'any 1995 en commemoració del 150è aniversari del naixement del poeta. Es tracta d'un llibre obert, d'acer inoxidable, i es troba situada en una zona verda d'alzines sureres. Al Museu-Casa Verdaguer de Vil·la Joana (Vallvidrera), com a símbol de la unió entre el lloc de naixement i de la mort de Verdaguer, n'hi ha una còpia idèntica.

- Ermita de la Damunt. Ermita situada als afores del poble, datada del segle XIII. Es relaciona amb Verdaguer per ser escenari d'una de les seves composicions més destacades: «L'Arpa».
- Jardí Brins d'Espígol. Situat al costat de l'ermita de la Damunt, és un jardí compost per un conjunt de plantes mencionades al poema verdaguerià «Brins d'espígol». Es construí l'any 1990 per iniciativa de l'associació Amics de Verdaguer, amb motiu del 25è aniversari de l'associació.
- Signatura, de Perejaume, a la Font Trobada. Consta d'una llera artificial feta al torrent de Folgueroles amb la forma de la signatura del poeta. Es construí a la Font Trobada (situada als afores del poble) i fou realitzada amb motiu de la celebració del centenari de la mort del poeta, l'any 2002.
- Festa Verdaguer. S'hi commemora l'aniversari del naixement del poeta i se celebra des de l'any 1958 pels volts del 17 de maig, dia del naixement de Verdaguer, amb tot un seguit d'actes de caràcter tradicional.
- Forn de Sant Jordi o Forn del Mossèn. Aquest forn de pa situat al centre del poble no tindria res d'especial si no fos perquè agafa la imatge del poeta com a logotip i crea una coca inspirada en el poeta: la coca del Mossèn.

Altres elements visibles relacionats amb el poeta serien els fragments de poemes gravats a diverses façanes, els noms de diversos carrers (plaça Verdaguer, carrer Atlàntida, avinguda dels Poetes catalans, etc.) o els noms d'alguns dels serveis municipals, com l'escola del poble: CEIP Mossèn Cinto.

Els mateixos membres de la Casa Museu Verdaguer s'excusen de les dimensions reduïdes que té el recinte, però amb l'ajuda de tots els elements que s'han mencionat anteriorment troben una brillant solució entenant tot el poble com un museu a l'aire lliure. D'aquesta manera, aconsegueixen eliminar unes fronteres implicant tot el poble en el projecte. El resultat obtingut és un poble d'alt interès patrimonial, atractiu per a un turisme literari.

Seguint en la mateixa línia, un dels criteris bàsics del POUM, redactat l'any 2006, en matèria urbanística, és el de «protegir el patrimoni històric, arquitectònic i paisatgístic [...]» i un dels trets fonamentals és el de «tenir cura i rehabilitar el nucli antic, tant pel que fa a la regeneració dels habitatges [...]», anteriorment havent reconegut l'interès «per les seves característiques històriques, artístiques, arquitectòniques o simplement per formar part d'un conjunt», com de certs edificis d'arquitectura religiosa (l'església de Santa Maria, l'ermita de la Damunt o l'ermita de Sant Jordi), de l'arquitectura urbana (entre d'altres la Casa Museu Verdaguer) i de monuments i llocs d'interès que es troben al poble (monument a L'Atlàntida, la font del Desmai o els Jardins Brins d'Espígol).

El centre del Sistema Local Territorial és Folgueroles; tanmateix, els límits de l'SLoT no acaben al poble. Als voltants del municipi, de la comarca o fins i tot de Catalunya, també afloren gran nombre d'elements verdaguerians. Alguns exemples serien la font del Desmai i l'ermita de Sant Jordi de Puigseslloses, dins el terme municipal; o can Tona, el santuari de la Gleva, l'església romànica de Vinyoles, l'església de Sant Esteve de Vinyoles, el Seminari de Vic, el monument

a Verdaguer de Vic, les rutes verdaguerianes i els monòlits, a nivell comarcal; el Museu-Casa Verdaguer a Vil·la Joana, el monument a Verdaguer a Barcelona, el cim de la Punta Verdaguer als Pirineus centrals, etc.

Tot i parlar d'un recurs historicocultural, s'ha sabut relacionar perfectament amb altres recursos del mitjà territorial local, difonent-se per tot el conjunt. Les rutes literàries o la firma de Perejaume relacionarien Verdaguer amb la naturalesa; els monuments, amb l'escultura i l'art; el cas antic del poble, amb l'urbanisme; la Festa Verdaguer, amb l'oci; la coca del Mossèn, amb la cuina, etc. Així, gran part del mitjà territorial local és utilitzat per donar contingut al projecte.

### Actors principals de l'SLoT

Un gran nombre d'actors conformen aquest SLoT, i tots formen part del mateix sistema, atès que en aquest conjunt operen com un actor col·lectiu i amb uns mateixos objectius. Tot i que aquí se'n dona una breu informació, als darrers punts s'anirà definint el seu paper dins l'SLoT.

- Amics de Verdaguer. Associació que té com a objectiu mantenir viva la memòria del poeta i reconèixer i divulgar la seva obra literària. Els seus membres són bàsicament habitants de Folgueroles, alguns d'ells membres de la Casa Museu, de l'Ajuntament o verdagueristes (estudiosos de Verdaguer). Tot i que s'esmenta alguns anys abans, l'any 1967 es constitueix legalment. És un dels principals impulsors del Museu.
- Fundació Jacint Verdaguer. Neix l'any 2006 com a continuació del Patronat (nascut l'any 1991 amb representants de l'Ajuntament, verdagueristes i membres de la junta d'Amics de Verdaguer) i té els objectius de conservar, investigar i difondre el patrimoni literari de Verdaguer. La seva junta la formen membres de l'Ajuntament de Folgueroles (sent-ne l'alcalde el president), membres de la Universitat de Vic (amb la presència de la rectora de la Universitat), membres de l'associació Amics de Verdaguer i diversos verdagueristes.
- Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris. Entitat lligada al Vicerectorat de Recerca de la Universitat de Vic, que té l'objectiu d'estudiar i estimular l'interès per la literatura, centrant-se especialment en la catalana i més particularment en la de Jacint Verdaguer. Tots els seus membres són estudiosos de Verdaguer i professors de la Universitat.
- Societat Verdaguer. Constituïda l'any 1991, és una entitat formada dins de la Fundació Universitària Balmes (titular de la Universitat de Vic). Té per objectiu principal la promoció, la investigació i la difusió dels estudis literaris del s. XIX, i també concretament sobre Jacint Verdaguer. Entre d'altres tasques, publica l'*Anuari Verdaguer* i, conjuntament amb Eumo Editorial, publica l'*Obra Completa* de Verdaguer. Els membres de la Societat són especialistes i investigadors de Verdaguer.
- Ajuntament de Folgueroles. Màxim representat de l'Administració al municipi. A banda de formar part d'altres actors, l'Ajuntament ha realitzat les seves pròpies polítiques de conservació i reconeixement.

Aquests serien els actors principals de l'SLoT, però això no exclou altres entitats, associacions, col·lectius o persones a nivell individual. Folgueroles és un petit municipi (de poc més de 2.000 habitants) i aquesta característica el fa vulnerable, per això és fonamental la implicació dels veïns. Si els folguerolencs no haguessin donat suport al projecte plantejat, no s'hauria pogut dur a terme. Àdhuc, ja s'ha dit que Folgueroles es pot entendre com un museu obert. Seria possible sense la implicació dels veïns? Per contra, el fet de no trobar-se associats fa impossible poder-los citar com un actor.

### Les xarxes socials: relacions entre actors del projecte

En un Sistema Local Territorial, els actors es relacionen entre ells fruit d'un flux d'intercanvis materials i immaterials, la conseqüència del qual és la formació d'una xarxa social. Així mateix, tots els actors de l'SLoT poden entendre's com un únic actor, i el territori com a subjecte col·lectiu.<sup>9</sup>

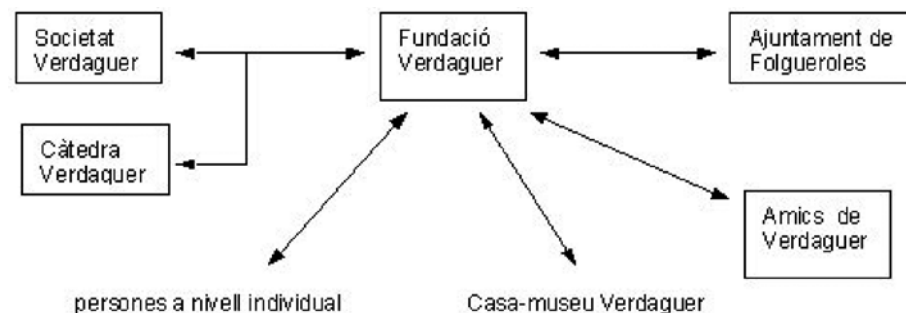
Una manera d'entendre els actors i els seus lligams, seria fent la separació entre els actors folguerolencs i els actors no folguerolencs, amb un pont de connexió entre aquests (principal, però no únic), mitjançant la Fundació Jacint Verdaguer.

Com ja s'ha dit abans, la junta de la Fundació Verdaguer la formen membres de l'Ajuntament de Folgueroles, de la Universitat de Vic, de l'Associació Amics de Verdaguer i diversos verdagueristes. S'observa que, tan sols desxifrant un actor, ja s'ha creat un gran nombre de relacions entre aquests, puix que la Fundació és com un punt de confluència. Nogensmenys, no s'ha de caure en l'error de definir-la com un conjunt d'actors, ja que encara que els seus membres formin part d'altres associacions (actors) aquesta té uns objectius propis.

En referència als actors no folguerolencs, la Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris i la Societat Verdaguer queden molt unides entre si pels seus lligams amb la Universitat de Vic. La Càtedra és ferma col·laboradora de la Societat Verdaguer; de fet, els tres membres permanents de la Càtedra són el president, el vicepresident i el secretari i tresorer de la Societat Verdaguer. Els uneix, també, el fet de tenir com a objectiu principal el camp de la investigació.

Fent referència als actors folguerolencs, aquests també estan molt interrelacionats. Primerament, la Fundació és la gestora de la Casa Museu Verdaguer, important a l'hora de mostrar la figura de Verdaguer al públic. L'Ajuntament col·labora amb la majoria d'actors folguerolencs com a cap de l'Administració local; en alguns casos amb ajudes econòmiques, però també participant en les activitats. Part dels membres de la junta d'Amics de Verdaguer es troben involucrats en altres entitats; altrament, els seus esforços es basen a donar suport a les activitats promogudes per la Casa Museu Verdaguer i en l'organització de la Festa Verdaguer, punt de retrobament màxim de tots els actors.

9. DEMATTEIS; GOVERNA, *op. cit.*



**Figura 1.** Principals relacions entre els diferents actors del Sistema Local Territorial (font: elaboració pròpia).

### Les xarxes supralocals: relacions a nivell global

A les relacions entre els actors de l'SLoT, cal afegir-hi les relacions a escales superiors: «[...] un conjunto de interacciones complejas que vinculan entre sí los milieus locales, las redes de proximidad y las redes globales o virtuales [...]».<sup>10</sup> Aquestes interaccions solen ser horitzontals, és a dir, al mateix nivell, sense una jerarquització. Al final s'acaba obtenint una xarxa supralocal.

A través de la definició d'altres entitats, es poden veure les connexions més importants:

- Paisatges Escrits a la Plana de Vic: Verdaguer i Martí i Pol. Projecte engegat pel Consell Comarcal d'Osona (Osona Turisme), la Fundació Jacint Verdaguer, l'Ajuntament de Folgueroles, la Fundació Miquel Martí i Pol, l'Ajuntament de Roda de Ter i l'Ajuntament de les Masies de Voltregà amb la col·laboració d'Espais Escrits i la Unió Europea (Fons Europeu de Desenvolupament Regional). Té la voluntat de sumar esforços per dinamitzar els recursos turístics de la zona i la consegüent captació de turisme literari, fomentant el coneixement dels dos poetes.
- Espais Escrits. Amb seu a Folgueroles, és la Xarxa del Patrimoni Literari Català i té l'objectiu d'articular els projectes de custòdia, recerca i difusió dels escriptors de la literatura catalana. Es constitueix l'any 2005, amb el suport de la Institució de les Lletres Catalanes (Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació) i actualment la formen més de 35 entitats d'arreu dels Països Catalans, entre elles la Fundació Jacint Verdaguer, la Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris i el Museu-Casa Verdaguer de Vil·la Joana.
- El Museu més gran de Catalunya. És la xarxa de museus locals de la província de Barcelona, que es troba dintre de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Pretén coordinar els museus i equipaments patrimonials dels municipis, a través de beneficis mutus, afavorint l'intercanvi de públics i recursos tècnics.

- Museus de la Generalitat de Catalunya. La Casa Museu Verdaguer forma part del registre de museus de la Generalitat des d'aquest mateix any. Amb el compliment de les condicions establertes per la Llei de Museus, l'entitat pot formar part d'aquest registre del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat, que pretén aportar un coneixement de la realitat museística del país. També pot formar part de la Junta de Museus de Catalunya, que té la funció de coordinar les diverses institucions.
- Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. Un total de 70 entitats (entre elles Espais Escrits) formen aquesta coordinadora que posa a l'abast un servei d'assessorament com a suport de gestió a les entitats. Té el suport de l'Institut Ramon Muntaner, l'Institut d'Estudis Catalans, la Generalitat de Catalunya i les respectives diputacions.
- Fédération des Maisons d'écrivain et des patrimoines littéraires (França). Espais Escrits forma part d'aquesta federació, que té l'objectiu d'assegurar l'existència, la preservació i el desenvolupament cultural d'entitats relacionades amb escriptors de totes les cultures.

Així doncs, l'SLoT definit estableix també una xarxa amb altres actors o agrupacions d'actors. Les connexions que s'estableixen poden ser entre dos actors, formant part d'un conjunt d'actors o buscant el recolzament de l'Administració, ja sigui Generalitat, Diputació o Consell Comarcal. En tots els casos veiem col·laboracions d'entitats, arribant fins a l'entitat màxima que és la Unió Europea.

A aquesta xarxa supralocal s'hi ha d'afegir un llarg etcètera d'actors. Una petita ampliació la formarien les universitats que formen part de la Societat Verdaguer (la Universitat de Vic com a principal), la Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona, el Consorci de l'Espai Natural Guillerries-Savassona o diverses caixes d'estalvi.

### La governança: gestió del projecte

Actualment, a un govern local li és molt difícil tirar endavant els nous projectes de desenvolupament tot sol. Així, per qualsevol disseny o implementació de polítiques públiques és necessària la negociació, l'acord i les col·laboracions d'altres institucions. Dematteis defineix la governança (*governance*), «no tanto como la intervención física directa sobre las cosas o coactiva sobre los sujetos, sino la interacción estratégica con los sujetos que tienen (o proyectan tener) relaciones con las cosas y que a través de éstas establecen vínculos entre ellos: debaten, compiten, negocian, cooperan, es decir, conforman redes de relaciones».<sup>11</sup> És un nou tipus de gestió de projectes que capgira totalment la idea clàssica. L'ordre d'actuació no és de dalt a baix, sinó de baix a dalt. Les entitats, els pobles, les ciutats, etc. prenen força i s'organitzen per crear els seus propis projectes.

10. DEMATTEIS, *De las regiones-área...*, op. cit.

11. DEMATTEIS, G. et al. *Il futuro della città*. Milà: Franco Angeli Edizione, 1999.

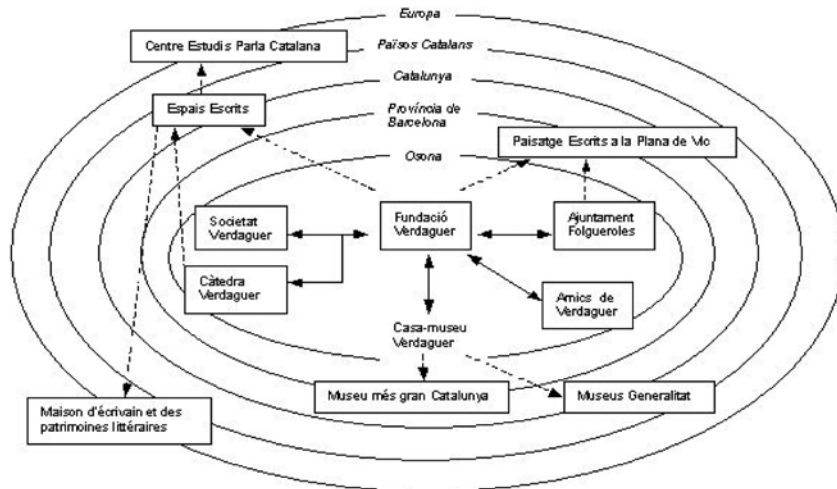


Figura 2. Xarxa supralocal del Sistema Local Territorial (font: elaboració pròpia).

En el present cas d'estudi, la governança és més que clara. Un conjunt de petites entitats, organitzades individualment, però amb forts vincles, tiren endavant un projecte al voltant d'un mateix recurs. L'Administració hi és present, però mai com a capdavantera, sinó com un actor més.

En aquest sentit (i definint ja el paper de cada un dels actors dins de l'SLoT), l'Ajuntament de Folgueroles és el principal representant administratiu al municipi, però no l'actor principal. Tanmateix, tampoc no hi ha un actor que sobresurti més que els altres, sinó que, com es veurà a continuació, cada un pren una funció diferencial dins del sistema. El Govern municipal probablement serà el que actuarà sobre el territori i el que decidirà aspectes d'interès col·lectiu, però no té perquè haver-ne estat l'impulsor. Altrament, com a interessat en el projecte, hauria de ser-ne un fort col·laborador.

Posant rols a la resta d'actors, els Amics de Verdaguier treballen per la consolidació del projecte a nivell social i popular, la Càtedra Verdaguier d'Estudis Literaris i la Societat Verdaguier impulsen i dinamitzen la recerca. La Casa Museu Verdaguier, gestionada per la Fundació, té la funció de difusió i la pròpia Fundació Jacint Verdaguier és el punt d'unió, d'organització global. L'Ajuntament és el suport administratiu del projecte i l'executor dels elements físics (des d'una placa al carrer fins al Museu). Al llarg de la història s'han desenvolupat diverses polítiques públiques que demostren l'interès administratiu en el projecte.

Un altre tema important és la gestió econòmica del sistema. A nivell de municipi, l'Ajuntament i la Casa Museu són les principals fonts de recursos econòmics. Amics de Verdaguier rep la quota dels socis, i els actors lligats a la Universitat de Vic es financen a través de la pròpia entitat i de donacions diverses. A nivell supralocal, els enllaços econòmics vénen de l'Administració pública a través de subvencions o de donacions a través d'entitats privades (caixes comarcals, empreses, comerços locals, etc.).

**La sostenibilitat**

Com ja s'ha mencionat, si una cosa ha de caracteritzar els SLoT és la seva persistència en el temps, és a dir, la seva sostenibilitat. I «puesto que el desarrollo local alcanza a todos los recursos potenciales específicos de un territorio, la sostenibilidad del proceso no puede ser sólo la ambiental. Además de la conservación del capital natural, es necesario considerar la reproducción y el incremento del capital territorial completo, en cuanto que sus otros componentes también presentan las características de la sostenibilidad y de la reproductividad en el corto plazo». <sup>12</sup> Atès això, es parla de sostenibilitat territorial, i en el si d'aquesta, pren importància la sostenibilitat política o autosostenibilitat, <sup>13</sup> «derivada de los procesos autoorganizativos de los sistemas locales. Ésta comporta no sólo la ya mencionada capacidad de reproducir el propio capital territorial, sino también y ante todo la autoreproducción del sistema territorial propio, o bien la capacidad de conservar en el tiempo la propia identidad (en el sentido de organización interna) a través de un continuo cambio derivado de las innovaciones locales». <sup>14</sup>

Fent referència a la sostenibilitat ambiental, el projecte de Folgueroles ha trobat un clar equilibri amb la naturalesa. La creació de les rutes o la signatura de Perejaume són exemples de l'explotació de recursos naturals d'una forma renovable.

Quant a l'autosostenibilitat, el poble ha sabut explotar el seu capital territorial i, com s'ha vist, clarament enfocat a un recurs potencial en concret. Aquest és cada vegada més transformat en un valor (és més explotat), però no sembla que pugui tenir una insostenibilitat. L'únic que pot esdevenir un problema a llarg termini és el fet d'enfocar tots els esforços en un únic recurs, ja que el fracàs d'aquest projecte debilitaria, clarament, la identitat del poble.

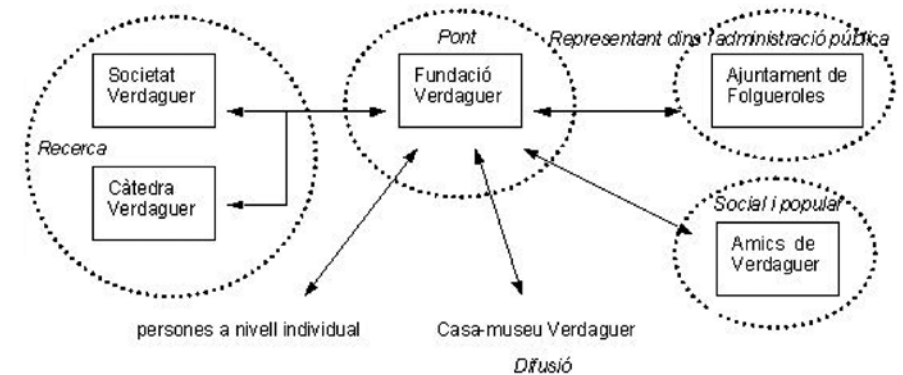


Figura 3. La governança del Sistema Local Territorial (font: elaboració pròpia).

12. DEMATTEIS; GOVERNA, op. cit.  
 13. MAGNAGHI, A. *Il progetto locale*. Torí: Bollati Boringhieri Editore, 2000.  
 14. DEMATTEIS; GOVERNA, op. cit.

La transformació del recurs en un valor és un fet que s'observa des de temps enllà. Les manifestacions al llarg dels anys no han parat de sorgir; la Fundació Jacint Verdaguer, l'any 2006, i la signatura de Perejaume, l'any 2002, en són bons exemples del segle XXI. Aquests fets ens demostren la capacitat de conservar el projecte tot i el canvi generacional viscut en les institucions. La quantitat de joves involucrats en el projecte (Casa Museu Verdaguer, Amics de Verdaguer, Festa Verdaguer, etc.), que aporta iniciatives modernes i una renovació dels individus, també fa ser optimista i fa pensar en una bona gestió del sistema local.

La pèrdua d'un actor dins l'SLoT produiria una forta reestructuració en el sistema, però no hauria de representar la seva mort. Tot i la xarxa local i el fort agrupament que s'ha creat, aquest cercaria un nou equilibri. Igualment en el sentit econòmic, una disminució de les aportacions, debilitaria el projecte, però ni de bon tros comportaria la pèrdua de tot el sistema. La desvinculació de l'Administració local encara podria afeblir més el projecte, però només hi hauria un final del sistema si s'acabés la voluntat de la població. Com s'ha mencionat a l'apartat «El projecte de ciutat i els elements del milieu», ressalta el fet que molts dels elements presents al milieu territorial hagin estat costejats per habitants de Folgueroles, elaborats per artistes locals i amb materials locals. Això ens ve a dir, per una banda, que tot i la manca de diners en algunes èpoques, s'ha continuat desenvolupant el projecte. Per altra banda, és una mostra de l'important arrelament que té i del simbolisme que representa per a tota la població.

El Sistema Local Territorial, amb la interacció a nivells supralocals, ha creat valor, mobilitzant el potencial dels recursos específics del propi territori i sense reduir el capital territorial, ni el local ni el dels altres territoris externs implicats en el procés.

## Conclusions

Heus aquí la caracterització elemental del Sistema Local Territorial desenvolupat a Folgueroles entorn a Jacint Verdaguer. Val a dir que només n'és una pinzellada, i que una descripció exhaustiva de tots i cada un dels aspectes seria mereixedora d'un treball més ampli.

Al llarg de tot l'article s'ha anat justificat i validant l'autenticitat de l'SLoT; tanmateix, és en els dos darrers punts (governança i sostenibilitat), com a elements centrals d'un SloT, on es verifica del tot l'existència d'aquest sistema a Folgueroles.

D'ençà del naixement del «príncep dels poetes catalans» (fent referència a la menció del bisbe Torras i Bages a Verdaguer), s'ha relacionat Folgueroles amb ell, arribant a una exageració mofeta de la situació. En aquest context, i molt encertadament, la Fundació Jacint Verdaguer diu que «el poeta ha posat Folgueroles en un lloc destacat del mapa de Catalunya, d'Espanya i d'Europa». Així, aquest text dóna sentit també a aquesta relació que s'ha fet des de sempre entre el poeta i el poble. L'SLoT acabat de definir es podria comparar amb els casos de Banyoles i Palafrugell (estudiats per Moisès Jordi), amb un projecte de ciutat totalment vinculat a l'estany i al suro, respectivament.

Altrament, coneixent l'existència d'aquest Sistema Local Territorial centralitzat a Folgueroles, els actors n'haurien de ser plenament conscients per tal de realitzar la seva tasca de la millor manera possible. L'Ajuntament, com a òrgan representatiu dels ciutadans, hauria de desenvolupar les seves polítiques orientades a potenciar i conservar tot aquest interessant projecte.

## Agraïments

Vull agrair molt especialment l'esforç fet per la Margarida Castañer, ja que sense ella aquest treball no hauria estat possible. Així mateix, a Montserrat Caralt, per assessorar-me en els aspectes més relacionats amb el poeta.

## Bibliografia

- DEMATTEIS, G. *Possibilità e limiti dello sviluppo locale. Sviluppo locale*. Torí: Universitat politècnica de Torí, 1994.
- DEMATTEIS, G. *et al. Il futuro della città*. Milà: Franco Angeli Edizione, 1999.
- DEMATTEIS, G. *De las regiones-área a las regiones-red. Formas emergentes de gobernabilidad regional*. Torí: Universitat de Torí, 2002.
- DEMATTEIS, G. *En la encrucijada de la territorialidad urbana*. Torí: Universitat de Torí, 2004.
- DEMATTEIS, G.; GOVERNA, F. *Territorio y territorialidad en el desarrollo local. La contribución del modelo SloT*. Torí: Universitat de Torí, 2005.
- GOVERNA, F. *Il milieu urbano. L'identità territoriale nei processi di sviluppo*. Milà: Franco Angeli Edizione, 1997.
- JORDI, M. *Recursos territorials i desenvolupament local. Els casos de Banyoles, Torroella de Montgrí i Palafrugell*. Girona: Universitat de Girona, 2008.
- JESSOP, B.; BRENNER, N.; JONES, M. *Theorizing sociospatial relations*. Universitat de Lancaster, Universitat de Nova York i Universitat d'Aberystwyth, respectivament (Anglaterra, EUA i Gal·les), 2007.
- MAGNAGHI, A. *Il progetto locale*. Torí: Bollati Boringhieri Editore, 2000.
- NEL-LO, O. *et al. Aquí, no! Els conflictes territorials a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 2003.
- Memòria del POUM de Folgueroles*. Text refós aprovat l'any 2006.

## Pàgines electròniques

- Ajuntament de Folgueroles: [www.folgueroles.cat](http://www.folgueroles.cat) (2009)
- Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana: [www.ccepc.org](http://www.ccepc.org) (2009)
- El Museu més gran de Catalunya. Diputació de Barcelona: [www.diba.es/museus-locales/](http://www.diba.es/museus-locales/) (2009)

Espais inscrits: [www.espaisescrits.cat](http://www.espaisescrits.cat) (2009)

Fédération des maisons d'écrivain et des patrimoines littéraires: [www.litterature-lieux.com](http://www.litterature-lieux.com) (2009)

Fundació Jacint Verdaguer: [www.verdaguer.cat](http://www.verdaguer.cat) (2009)

Museus de la Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació: [www.20gencat.cat/portal/site/culturadepartament/](http://www.20gencat.cat/portal/site/culturadepartament/) (2009)

Paisatges Escrits a la Plana de Vic: Verdaguer i Martí i Pol: [www.osonaturisme.cat/paisatges\\_escrits/](http://www.osonaturisme.cat/paisatges_escrits/) (2009)

Societat Verdaguer: [www.societatverdagner.org](http://www.societatverdagner.org) (2009)

Universitat de Vic: [www.uvic.cat](http://www.uvic.cat) (2009)